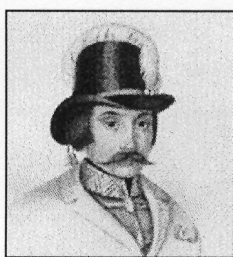

Október 6. Gyuláról nézve

Kiss Ernő

Nagysándor József

Leiningen-
Westerburg Károly

Aulich Lajos

Az 1848-as gyulai előzmények

Az 1848. március 15-i forradalom híre március 20-án érkezett Gyulára. A 22-ére meghirdetett népgyűlés alkalmával a gyulaiak előzönlötték az utcákat, s a megyeháza udvarán tartott népgyűlésen ismertették a pesti eseményeket. Az ügyek intézésére a megye „közbátorsági bizottmányt” választott, és sürgető feladatként elhatározta a **nemzetőrség felállítását**. Májusban kinevezték az **új főispánt** is a reformkor haladó politikusa, báró **Wenckheim Béla** személyében. Júniusban a délvidéki zavargások miatt a **gyulai nemzetőrséget Makóra vezényelték** az ottani átkelőhelyek őrzésére. A nemzetőröket háromhetenként váltották, s a toborzás utcáról utcára haladva folyt. **A békési toborzódalt Szakál Lajos költő, Petőfi barátja, a vármegye főjegyzője írta.** Az év őszén, Jelasics támadásakor megkezdődött a szabadságharc. Októberben egy kis gyulai csoport különös módon próbált segíteni az országon. Elterjedt annak a híre hogy J. Radeczkyt küldik a magyar forradalom leverésére. Radeczky lánya viszont a gerlai Wenckheim gróf felesége volt, s épp itthon tartózkodott. Így született meg a Szarvas kocsmában összegyűlt néhány polgár fejében az a terv, hogy **el kell fogni Radeczky leányát, s ezzel kell kényszeríteni a tábornokot a visszavonulásra.** A grófnő azonban váratlanul elutazott Gerláról, így a tervet elejtették. Az osztrákok decemberi támadása Debrecenbe kényszerítette a kormányt, s az ország védelmében, a tavaszi hadjáratra való felkészülésben Gyula is kivette részét. 1849. február 10-én érkezett meg **Damjanich tábornok levele**, hogy a 7. hadosztály **beteg katonái számára kórházat kíván berendezni a városban**, egyet a honvédeknek, egyet a hadifoglyoknak. Más alkalmas épület nem lévén a **római katolikus és a közeli református iskolákat adták át a hadseregnek**, s március 16-ig 242 beteget ápoltak a kórházban.

Május 2-án a betegeket Nagyváradra szállították ezzel a gyulai hadikórház megszűnt. A haza védelmében a gyulai céhek is részt vettek: nagy mennyiségű hadfelszerelést állítottak elő a honvédségnek. 1849 tavaszán pedig lőszerkészítő műhely működött Gyulán.

Az utolsó felvonás és a vég

Augusztus 12-én Békéscsaba város tanácsa jelentette az alispánnak, hogy 11-én este **Dobozra és Gyulára több száz főből álló muszka csa-**

pat vonult be. Másnap korán reggel Csabán is megjelent néhány kozák s miután látták, hogy ott katonaság nincs, Gyula felé vágattak. E hírt este 10 órakor, vette az alispán, mire másnap a vármegye Gyomára költözött. Itt **augusztus 14-én este 8 órakor vették az első tudósítást a világosi fegyverletételről.** Gyula város tanácsa értesítette a védbizottmányt a gyászos eseményről. Nagyszámmal gyülekeznek – írta a tanács – a magyar hadseregbeli vitézek azon hírrel, hogy **tegnap délután Világosnál Görgey tábornok 80 000 embert lefegyvereztetvén, szerte-széjjel bocsátotta embereit** minden útlevél nélkül, úgyhogy ki merre tud, menjen.

A menekültek közt volt Jókai Mór, aki aug. 13-án este érkezett Gyulára, Erkel Rezső – megyei főorvosnak, Erkel Ferenc bátyjának a grófi kastély bejáratával szemközt fekvő (Kossuth Lajos utca 30. sz.) házába. Itt lakott ugyanis hónapok óta Jókai felesége, Laborfalvi Róza és barátnője, Schödelné, – mind a ketten a Nemzeti Színház művésznői – várva a szabadságharc kimenetelét. (L. Jókai Mór: Egy napom Gyulán. Kézirata a Gyulai Városi Múzeumban. Megjelent a Békés 1898. márc. 13. számában.)

A Világosnál lefegyverzett sereget, a tiszteket, kik fegyvereiket megtarthatták és a polgári tisztviselőket az oroszok Kisjenőre, onnan pedig augusztus 17-én Sarkadra vitték. Itt maradtak augusztus 21-ig, mely idő alatt Arad helyőrségét is ide szállították. Augusztus 21-én a reggeli órákban az **orosz sereg egy része a nagyváradi országúton bevonult Gyulára, magukkal hozva a foglyokat is.** Az utcák néptelenek voltak, a lakosság az ablakok mögül nézte a nagy tábor lassú bevonulását. Az oroszok megszállták a mai Megyeház, Városház és Kossuth Lajos utcákat, végig a Nagyváradi utat és az út mellett fekvő nagy térséget. **A fogolytábort a Maród téren állították fel.** Később az orosz tábornok megengedte, hogy a honvédtisztek a lakosoknál szállásoltassanak el. **Damjanichot a grófi kastélyban helyezték el,** ahol felesége már hónapok óta élvezte gróf Wenckheim Józsefné Jankovich Stefánia vendégszeretetét. **Gyulán voltak Kiss Ernő, Nagysándor József, gróf Leiningen Károly, Aulich Lajos, Lázár Vilmos, Lahner György, Török Ignác, Knézich Károly tábornokok, Szende Béla, Orma Norbert ezredesek,** továbbá gróf Montecuccoli, Philippovics és Roth osztrák tábornokok, utóbbiak, mint a magyarok foglyai. Ugyanaznap érkeztek Gyulára Reischach és Montenuovo osztrák tábornokok is, akik a grófi kastélyban telepedtek le, ugyanott, ahol a magyar vezérek egy ré-

sze s Anrep orosz tábornok és vezérkara, az Óvárban elhelyezett kozák ezred fedezete mellett elszállásolva voltak. A velük érkezett osztrák katonaság a vásártéren ütött tábornok Reischach tábornok a kastély bejárata előtt osztrák őrséget állított fel, de **Anrep tábornok** hangsúlyozván, hogy a felelősség a foglyokért őt terheli, az **osztrák katonákat leváltotta, s kozákokat rendelt a kastély elé.** Anrep tüntetőleg barátságosan bánt a magyar tisztekkel, amit az **osorz tisztek** látva, hasonlóképpen cselekedtek. **Karöltve mentek a honvédtisztekkel a Korona vendéglőbe, ahol a cigánnyal a Rákóczi-indulót és a Kosuth-nótát húzatták. A honvédtisztek általában képtelenségnek tartották, hogy az oroszok kiadják őket. Menekülésre egyelőre nem is gondoltak.** A késő délutáni órákban adta ki Anrep tábornok a parancsot, hogy valamennyi honvédtiszt másnap reggel 6 órakor köteles az Óvár és a kastély közötti téren megjelenni, ahol lefegyverzik őket. Ekkor már a honvédtisztek egy része látta, hogy szomorú sora vár rájuk. Még az **éj folyamán több tiszt polgári ruhát szerezve megszökött.** Másnap hajnalban is többen elindultak s a közeli erdőségeken át menekültek. Az osztrákok semmit sem tehettek a szökések megakadályozására, mert az oroszok nem engedtek beavatkozást. Erre az osztrákok a megyei hatósághoz fordultak. Dobránazky Adolf császári biztos augusztus 24-én Simándon kelt rendeletével értesítette az alispánt, hogy az **osorz hadtest által fogva tartott, ezelőtt forradalmi Vécsey-féle hadtesthez tartozó katonatisztek megszöktek,** adott becsületszavukat ily módon gyalázzattal megszegvén. Felszólította tehát az alispánt, hogy ezt meggyében mindenütt hirdesse ki és az itt-ott mutatkozó honvédeket vagy más gyanús személyeket azonnal a legközelebbi cs. és kir. tisztviselőhöz kísértesse.

Augusztus 22-én reggel 6 óra körül megkezdődött mintegy 1300 honvédtiszt lefegyverzése. A tisztek eleinte tiltakoztak, de a tábornokok, különösen Damjanich kérésére meghajoltak a kikerülhetetlen helyzet előtt és halomra dobták fegyvereiket. **Többen elajándékozták fegyvereiket orosz tiszteknek, ismerőseiknek.** Knézich tábornok kardját, miután előbb markolatát letröpte, Czégényi Istvánnak adta emlékül. Az oroszok augusztus 23-án a magyar tábornokokat és tiszteket átadták az osztrákoknak. A foglyok elszállítására már előre 200 kocsit tartottak készen s miután kihirdették, hogy aki szökni próbál, azt agyonlövők, a tiszteket kocsin, a többieket pedig gyalog útnak indították Arad felé.

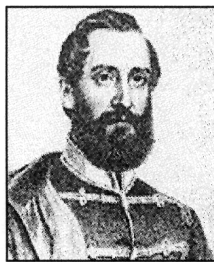
Október 6. A nemzet gyásznapja

A „bresciai hiéna” október 2-án rendelkezik csak a kivégzés módozatairól. **Október 6-ára, Latour halálának évfordulójára tűzte ki a kivégzéseket.** Az aradi foglyok még reménykedtek, október 4-e, az uralkodó névnapja, lehet, hogy amnesztiát hirdet. De minden remény szertefoszlott ezen a napon, mert amnesztia helyett Haynau végzése érkezett meg. Másnap reggel hét órakor Ernst hadbíró felsorakoztatta a tábornokokat, s kihirdette az ítéleteket. Ezután megbilincseltek a tábornokokat, majd visszavezették őket a cellájukba, megtagadva tőlük azt a kérést, hogy együtt tölthessék az utolsó napot. Október 6-án hajnali kettő és három óra között a papok felkeresik a halálraítélteket.

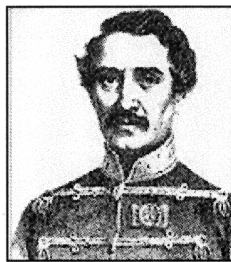
Fél hatkor először a golyó általi halálra ítéltet – Schweidel Józsefet, Kiss Ernőt, Desseffy Arisztidet és Lázár Vilmost – vezették a kirendelt katonaság közé. 12 katona állt fel velük szemben töltött fegyverrel, majd midőn a parancsnok kardjával intett, a lövések eldőrdültek, Kiss Ernő kivételével mindhárman élettelenül buktak a földre. Kiss Ernőt csak a vállán érte a lövés, ezért három katona közvetlenül elé állt, s leadták a halálos lövést Kiss Ernőre is. Ezután következtek **az akasztófára ítélt tábornokok a következő sorrendben: Poeltenberg Ernő, Török Ignác, Lanher György, Knezich Károly, Nagysándor József, Leininger-Westerburg Károly, Aulich Lajos, Damjanich János és Vécsey Károly.** Ez utóbbi vértanú büntetését – saját apja közbenjárásának köszönhetően – súlyosbították, mégpedig azzal, hogy őt akasztották fel utolsónak, vagyis végig kellett néznie társai kivégzését. Sorra búcsúztak el egymástól, Vécseynek már nem volt kitől búcsút vennie, ő Damjanich holttestéhez lépett, és bár nem szívlelték egymást, most megcsókolta Damjanich kezét.

Hogy milyen megdöbbenést és ellenérzést váltott ki a kortársakból is ez a nyilvánvalóan primitív bosszúvágyból eredő és felháborító gaztett, azt jól példázza az aradi várban aznap keletkezett és a vértanúk nevének kezdőbetűit összefoglaló onomasztikon:

„PANNÓNIA! VERGISS DEINE TODTEN NICHT, ALS KLAGER LEBEN SIE!”
(Magyarország! Ne feledd Halottaidat, mint Vádlók élnek Ők)

Lázár Vilmos

Lahner György

Török Ignác

Knezich Károly

Összeállította: Bacsa Vilmos (Gyula)